

"Hoe is het mogelijk (. . .) dat gij, zonder voorkennis of medeweten van uw mede-redacteuren, waaronder een lid van Gedeputeerde Staten, uw, aan het adres van de Provinciale Staten gericht geschrift, hebt doen opnemen in het orgaan der Friese Maatschappij van landbouw en veeteelt, welke Staten onze Maatschappij in het leven riepen en (. . .) zeer rijkelijk hebben gesteund".

Een polemiek uit 1892

Slikgeldmiljoenen als inzet

Onderwerp: de door Van Konijnenburg in de 'Mededelingen', het orgaan van de Friese Mij., gewraakte bestemming van 'Frieslands Slikgeldmiljoenen'. Tegen dat gelijknamige artikel van Van Konijnenburg d.d. 12 maart 1892 richtte Van Loon zijn pijlen in een bij de befaamde Leeuwarder uitgever W. Eekhoff & Zoon uitgegeven brochure, getiteld 'Frieslands Slikgeldmiljoenen aan hunner bestemming onthouden, eene grove onwaarheid'. Om de discussie reliëf te geven is het nodig nog iets verder in de historie te duiken.

wassende veenplassen

Al sedert de middeleeuwen werd er in Friesland veen aan snee gebracht ten behoeve van de turfwinning. In de eerste eeuwen ging het daarbij vooral om de winning van turf uit de hoogvenen in de hoger gelegen delen van de Wâlden; een activiteit die bijvoorbeeld bij Bakkeveen plaatsvond op een uithof van het befaamde klooster Mariëngaarde. Op 24 juli 1551 legden Pieter van Dekema, Jan van Cuyck Anthonisz en Floris Foeyt in hun contract van compag-

nieschap 'tot het kopen van veenen (. . .) binnen en omtrent de dorpen Hornsterzwaege, Jubbega, Schuregae, Oldehorne, Niehorne, Catlijk, Brongerga etc' de basis voor het latere Heerenveen, de eerste echte veenkolonie in ons land. Bij de aanleg van de Opsterlandse en Drachtster Compagnonsvaarten in de zeventiende eeuw ging het nog steeds om het aan snee brengen van de hoogvenen. In 1751 werd een begin gemaakt met een andere wijze van vervenen in de laagveengebieden die als een krans langs de westgrens van de zandgronden in het Lage Midden lagen. Veenbazen en arbeiders uit Noordwest-Overijssel (Giethoorn) kwamen in dat jaar voor het eerst naar Friesland. Uit hun gebied van herkomst namen zij een geheel andere wijze van vervenen mee, het baggeren. Met beugels of moddernetten werd het veen als het ware uit de waterrijke grond getrokken. Hele stukken land werden daarbij weggeveend, waarbij men de oude kleinschalige methode, het uitlekken en opdrogen van veen op zetwallen of ribben, liet voor wat die was. Het gevolg was dat er grote plassen ontstonden die zich door

We schrijven 1892 als in deze regels de apotheose doorklinkt van een felle pennestrijd tussen twee Friese pommeranten, Jacobus van Loon Jzn. en Dominicus van Konijnenburg. De eerste lid van het College van Gedeputeerde Staten (van 1860 tot 1901!), erelid van de Friese Mij. en liberaal voorvechter van de Friese Beweging, de laatste controleur van de Directe Belastingen en het Kadaster en lid (vanaf 1895 voorzitter) van de Friese Mij. van Landbouw.

de werking van de wind snel uitbreidden. Dat leverde op zijn beurt weer gevaar op voor bouwen weilanden, wegen, dijken en dorpen. Door een identieke wijze van vervenen was in 1775/76 het dorp Beulake in de Kop van Overijssel van de kaart verdwenen. De turf bracht welvaart en dat trok weer allerlei lieden aan die met voortvarendheid de tot dan vrijwel waardeloos geachte slappe veengronden van Haskerland, Lemsterland, Schoterland, Opsterland en Aengwirten te gelde maakten. Al in 1756 kreeg de officier van Haskerland permissie van de Staten om de vervening te verbieden binnen een strook van 20 roeden van 'den grooten Rijdweg in de Oude Haske', die door het water van de wassende veenplassen werd bedreigd. Met het succes van de verveningen namen de protesten in tal en last toe, waaronder het 'Vertoog over de veengraverijen' van jhr. J. Vegilin van Claerbergen uit 1766. Er kwam het jaar daarop zelfs een onderzoek van het Mindergetal, een acht leden tellend college van preadvies uit de Landdag gekozen, waarin ook Vegilin gecommiteerde was. Geen wonder dat de veenbazen het zwerk zagen drijven, vooral toen dit gezelschap meeging met de bezwaren van de verveners - en die hadden effect: de Landdag van 2 maart 1767 besloot 'voorbygaande de consideratien en middelen tot belemmeringe in de Vergraevinge der Lage Veenlanden ontworpen, dat die Graveryen, gelijk als te vooren, zullen zyn en blyven opengelaaten'. Het vervenen bleef vrij. Een deel van het advies van Vegilin *cs.* nam de Landdag echter wel over; ook in water herschapen landerijen zouden belastbaar blijven voor de floreenbelasting (zie: *KvKontekst* 4). Het voorstel om ten behoeve van het opnieuw inpolderen en droogmaken van de verveende gronden (financiële) voorzorgen te nemen werd daarentegen niet overgenomen.

slikgeld

Daarvoor moest men wachten tot 1822 toen bij Koninklijk Besluit van 2 september (Staatsblad no. 86) niet alleen een eerdere bepaling uit 1819 waarin voor het vervenen koninklijke permissie nodig was werd gehandhaafd (zij het dat GS de voordracht moest goedkeuren) maar er ook een slikgeld en een armengeld werden ingesteld. Het slikgeld, bedoeld om de

latere kosten van het droogleggen en opnieuw in cultuur brengen van de uitgeveende landen te bekostigen, moest door de verveners worden opgebracht. Feitelijk was dit de praktische consequentie van Vegilins eerder genoemde 'voorzorgen'. Het armengeld, bepaald op de helft van de op te brengen slikgelden, was bestemd voor de brodelozen die er na het beëindigen van de verveningen zouden overblijven. De minimale inpoldering werd op 30 ha. vastgesteld en dat ontlokte wederom protesten, dit keer ook van GS. Die hadden mede het oog op de vele kleine, versnipperde verveningen (o.a. in Dantumadeel, Tietjerksteradeel) die daardoor financieel niet meer uitkonden. GS wilde een meer ruimtelijk gedifferentieerde aanpak, aangezien de omstandigheden per streek nogal uiteenliepen. Koning Willem I stuurde Staatsraad jhr. E. de la Coste naar Friesland om een oplossing voor het probleem te vinden. Deze deelde de verveningen in vier klassen in, waarbij het slikgeld varieerde van 20 tot 80 cent per 100 vierkante meter gespreide turf of klijn.

Dat werd de basis van een in 1823 ingevoerd reglement op de invoering van slijk- en armgelden. De grootste verveningen lagen in de tweede klasse (Haskerland, Schoterland, Aengwirten en Opsterland), welk gebied in zeven districten werd verdeeld. In 1852 tenslotte kwam er een gewijzigd provinciaal reglement dat tot 1894 van kracht bleef. Daarin liepen de geheven slikgelden uiteen van twee dubbeltjes per are tot 1,50 per are in de grote veengebieden van het lage midden waar inmiddels de eerste veenpolders tot stand waren gekomen. Daar werden binnen de dijken uitgeveend, waarna drooglegging en in cultuurbrenging volgde.

Hoe het verder gaat met de perikelen rond de besteding van de slikgeldmiljoenen leest U in 'KvKontekst' nummer 7.